

BODE

Drie geheimenissen (en hun oplossing!?)

Willem J. Ouweneel

In dit artikel ga ik u vertellen wat volgens mij de drie moeilijkste problemen in de Bijbel zijn. Ik vertel er ook bij wat de verkeerde oplossingen van die drie problemen zijn. U hebt misschien liever dat ik u de goede oplossing ga geven. Maar als dat zo gemakkelijk ging, zouden het niet de drie moeilijkste problemen in de Bijbel zijn!

Waarom zou u zich bezighouden met ‘moeilijke’ problemen? Omdat ze ook nog eens behoren tot de *belangrijkste* problemen in de Bijbel. Daarom zal elke gelovige er vroeg of laat op stuiten.

1 De drie-eenheid van God

De drie-eenheid van God is het eerste moeilijke probleem. Er is één God, maar die ene God bestaat in drie personen: Vader, Zoon en Heilige Geest. Het klinkt zo gemakkelijk: drie personen, één God. Maar vóórdat je er erg in hebt, glijd je uit naar de ene of de andere kant.

(a) *Tritheïsme (= driegodenleer)*. Als je niet oppast, leg je te veel nadruk op het feit dat God drie personen is. Bovendien wijst het woord ‘persoon’ in het hedendaagse spraakgebruik op een zelfstandig individu, in zijn denken, voelen en willen ten diepste onafhankelijk van andere individuen. Maar als je je zo de Vader, de Zoon en de Heilige Geest voorstelt, hang je ongemerkt een driegodendom aan. Je gelooft dan wel in de ene God, maar ongeveer zoals ook man en vrouw één zijn, terwijl ze toch twee verschillende mensen zijn en blijven.

(b) *Modalisme (of Sabellianisme)*. De omgekeerde uitglider is als je te veel nadruk legt op de ene God (vaak zegt men: de ene *persoon* van God). Vader, Zoon en Heilige Geest zijn dan slechts *modi* (bestaanwijzen) van de ene Godheid; vandaar de term ‘modalisme’. Men spreekt ook van sabellianisme, genoemd naar Sabellius (3^e eeuw), die met deze dwaalleer kwam. Vader, Zoon en Heilige Geest worden dan gezien als drie ‘gezichten’ van de ene God, vaak met als aanvulling dat we in de ene bedeling God als Vader, in de volgende God als Zoon en in de volgende God als Heilige Geest zien.

Wandelen tussen deze twee dwaalleringen gebeurt op het scherp van de snede. Tegenover het *tritheïsme* benadrukken we dat de drie ‘personen’ niet gescheiden, niet autonoom, niet onafhankelijk van elkaar zijn, maar zij zijn één Godheid, met één wil, één gevoel, één denken, één zelfbewustzijn. Tegenover het *modalisme* benadrukken we dat deze drie echt ‘personen’ zijn, niet slechts manifestatiewijzen, alsof

de ene Godheid zich nu eens als Vader, dan weer als Zoon en dan weer als Heilige Geest zou openbaren. Zelfs in de eeuwigheid waren deze drie 'personen' onderscheiden, want de Zoon was in de schoot van de Vader (Jh1:18), niet omgekeerd. De Vader gaf de Zoon leven te hebben in zichzelf (5:26), niet omgekeerd. En in de volheid van de tijd zond de Vader de Zoon in de wereld (Gl4:4), niet omgekeerd. En op de pinksterdag ging de Heilige Geest uit van de Vader en de Zoon (Jh14:26; 15:26), niet omgekeerd.

Tegen het *tritheïsme* zeggen we: toch doet de Vader niets zonder de Zoon en de Geest; het is door de Zoon en in de Geest dat Hij zijn werken uitvoert. De Zoon doet niets zonder de Vader (Jh5:19,30; 8:28) en de Geest. De Heilige Geest doet niets zonder de Vader en de Zoon; het is namens de Vader en de Zoon dat Hij zijn werken uitvoert. Altijd blijft hun eenheid van wezen en raad volkomen bewaard. Maar tegen het *modalisme* zeggen we: Toch is de eerste persoon primair in de goddelijke raad en de uitvoering ervan; dat wil zeggen: alle dingen zijn 'uit' de Vader, niet uit de beide anderen. De Zoon is primair in de uitvoering van het verlossingswerk; dat wil zeggen: het was de Zoon die mens werd en aan het kruis stierf, niet de beide anderen. De Heilige Geest is primair in het toepassen van de resultaten van dit werk op de harten en levens van de gelovigen; dat wil zeggen: het is de Geest die op de pinksterdag werd uitgestort (Hd2:1-4) en in ons woont (1Ko3:16; 6:19; 2Ko6:16; Ef2:22), niet de beide anderen.

Tegen het *tritheïsme* zeggen we: toch zijn zij, hoewel onderscheiden, nooit gescheiden. Zij zijn zo volmaakt één dat de Vader 'in' de Zoon en de Geest, de Zoon 'in' de Vader en de Geest, en de Geest 'in' de Vader en de Zoon is. De Vader is slechts als de Vader van de Zoon eeuwig de Vader, de Zoon is altijd de Zoon van de Vader, en de Heilige Geest is de Geest van de Vader, zoals Hij ook de Geest van de Zoon is. Zij zijn ondeelbaar één in godheid, in majesteit, in gelukzaligheid, in eeuwigheid, in almacht, in alwetendheid, in alomtegenwoordigheid, in onveranderlijkheid, in soevereiniteit, in gerechtigheid, in heiligheid, in liefde, enzovoort. Maar tegen het *modalisme* zeggen we: toch, ondanks deze eenheid ziet elk van de drie 'personen' de beide anderen als 'anderen' (vgl. Jh5:32; 14:16) en onderscheidt Hij zich van de anderen als een 'Ik' tegenover een 'Gij'.

2 Het wezen van Christus

Het feit dat wij vanaf de vierde eeuw (Concilie van Chalcedon, 451) belijden dat Christus één persoon en twee naturen (een goddelijke en een menselijke) is, is het tweede moeilijke probleem. Christus is God en mens in één persoon. Ook hier klinkt het zo gemakkelijk: Christus is waarachtig God en waarachtig mens. Maar vóórdat je er erg in hebt,

glijd je ook hier uit naar de ene of de andere kant. Het ene gevaar is dat je de eenheid van de persoon zo sterk benadrukt dat je van de twee naturen er eigenlijk één maakt, waarbij je een van de twee naturen verdonkeremaant. Het andere gevaar is dat je de twee naturen zo sterk benadrukt dat Christus in feite twee personen wordt.

(a) *Nestorianisme (= leer van Nestorius)*. Nestorius (5e eeuw) scheidde de twee naturen zodanig dat hij Maria alleen ‘moeder Gods’ wilde noemen in zoverre zij de mens baarde die drager en tempel van de Godheid was. Nestorius werd in 431 geëxcommuniceerd en Maria werd officieel tot ‘moeder Gods’ uitgeroepen. De ideeën van Nestorius leven tot op heden voort onder de vele nestorianen. Geen wonder: met name veel protestanten zullen, wellicht zonder Nestorius te kennen, sympathiseren met zijn standpunt en bijvoorbeeld vragen: Kan God een moeder hebben? Nu zou het nestorianisme pas echt verwerpelijk zijn als Nestorius in Christus twee *personen* wilde onderscheiden, hetgeen hij waarschijnlijk niet deed – al kwamen sommigen van zijn opvolgers er wel dichtbij.

(b) *Monofysitisme (= leer van de ene natuur)*. Tegenover het nestorianisme bestond het monofysitisme, dat meer de eenheid van Christus benadrukte. Eigenlijk is het ‘monofysitisme’ een vergaarbak van nogal verschillende stromingen. Elke liberale theoloog die de godheid van Christus loochent, is een monofysiet, want hij erkent alleen de mensheid van Christus. Sommigen zijn monofysieten doordat zij de menselijke ziel/geest van Christus loochenen en beweren dat de Logos de plaats van die ziel/geest in Christus innam. Maar ook iemand die meent dat Christus’ mensheid in diens godheid is ‘opgegaan’, of dat Hij één enkele ‘godmenselijke’ natuur had, of dat zijn goddelijke natuur in zijn menselijke was ‘opgegaan’ is een monofysiet.

Het was het Concilie van Chalcedon (451) dat de middenweg zocht tussen nestorianisme en monofysitisme door middel van de formule: ‘één Christus bestaande in twee naturen’, één persoon die in twee naturen werkt volgens de eigen aard van elk van deze twee naturen. De twee zijn verenigd in en door één persoon. Dat betekent niet dat de discussie na 451 verstomde. Nog steeds bleef de vraag naar de *verhouding* tussen de twee naturen in Christus onbeantwoord. Hoe kan men van twee naturen spreken zonder Jezus op te splitsen in twee personen? En hoe kan men de ene persoon (met één persoonscentrum, één bewustzijn, één denken, één wil, één gevoel) handhaven zonder de twee naturen te vermengen of de ene in de andere te laten opgaan?

De beantwoording van deze vragen zal elke theoloog slechts met de grootste behoedzaamheid kunnen ondernemen als men bedenkt dat *elk* antwoord vroeg of laat wel ergens als ketterij is veroordeeld. Waar Jezus’ mensheid te veel benadrukt werd, kreeg het adoptianisme (de

leer dat Jezus als Zoon door God geadopteerd werd) de overhand; waar zijn godheid overgeaccentueerd werd, dreigde weer het gevaar van monofysitisme; en waar de tweeheid in zijn persoon te veel nadruk kreeg, doemde toch weer een of andere variant van het nestorianisme op. Altijd werd óf de eenheid, óf de tweeheid naar het gevoel van de anderen te veel benadrukt. Het belangrijkste nut van de Chalcedonische 'formule' is dan ook vooral te zeggen wat de ene persoon en de twee naturen *niet* zijn.

3 Goddelijke raad, menselijke verantwoordelijkheid

Het derde uiterst lastige bijbelse probleem is de verhouding tussen de raad en de soevereiniteit van God en de verantwoordelijkheid (of keuzevrijheid) van de mens. Ook hier kun je gemakkelijk naar de ene of de andere kant uitglijden. Het ene gevaar is dat je alle nadruk op het eerste legt: als God geheel naar eigen wil en goeddunken over de mens beslist, dan blijft er uiteindelijk van de vrije wil en verantwoordelijkheid van de mens niets over. Het andere gevaar is dat je alle nadruk legt op de wil en verantwoordelijkheid van de mens; wat er met de mens op aarde en vooral in de eeuwigheid zal gebeuren, is dan geheel afhankelijk van diens eigen keuzes. In de relatie tussen God en de mens ligt in het eerste geval alle initiatief bij God, in het tweede geval ligt alle initiatief bij de mens.

Over het eerste en het tweede bovengenoemde probleem is al in de oude kerk gestreden; in de vierde en vijfde eeuw heeft men geprobeerd die problemen tot een oplossing te brengen. Ook over het derde probleem is al in de oude kerk gestreden: de grote kerkvader Augustinus hing het eerste standpunt aan en bestreed Pelagius, die het tweede aanhing. Deze strijd laaide begin zestiende eeuw weer op: Luther neigde naar het eerste, en bestreed Erasmus, die naar het tweede standpunt neigde. Opnieuw laaide de strijd begin zeventiende eeuw op tussen Franciscus Gomarus, die het eerste, en Jacob Arminius, die het tweede standpunt verdedigde. Deze strijd trok, mede door de beroemde Synode van Dordrecht (1618/19), internationale belangstelling, zodat men ook in buitenlandse theologische literatuur vaak spreekt van (hyper)calvinisme enerzijds en arminianisme anderzijds.

(Hyper)calvinisme (of gomarisme). In deze visie gaat het initiatief van God uit. Er is een eeuwig besluit van verkiezing én verwerping (de zg. predestinatie), waardoor van vóór de grondlegging der wereld vastligt of iemand voor eeuwig behouden wordt dan wel verloren gaat. De mens heeft geen vrije wil; zij die uitverkoren zijn, worden op Gods tijd door God bekeerd, terwijl zij die van eeuwigheid verworpen zijn, dit

wederbarende werk van God in de ziel niet ontvangen. In deze visie gaat de wedergeboorte aan bekering en geloof vooraf.

Arminianisme. In deze visie gaat het initiatief van de mens uit. Uitverkiezing betekent hier niets anders dan dat God van tevoren weet of een mens zich zal bekeren of niet. Oftewel: elk mens is in zekere zin uitverkoren tot het heil; of hij er ook daadwerkelijk deel aan krijgt, hangt van hemzelf af. Daardoor ligt iemands eeuwige bestemming niet van tevoren vast; die hangt af van zijn eigen, vrije keuze, vóór of tegen God. Niet God bekeert een mens, dat doet die mens zelf, in overeenstemming met Gods gebod: 'Bekeert u!' In deze visie gaan bekering en geloof vooraf aan de wedergeboorte.

Zoals je tot op heden nestoriaanse én monofysitische gemeenten hebt, zo heb je ook (hyper)calvinistische én arminiaanse gemeenten. Ik zet 'hyper' in '(hyper)calvinistisch' tussen haakjes, omdat je ook heel veel gematigde calvinisten hebt die een tussenweg tussen de twee genoemde standpunten zoeken. Evangelicalen zijn in het algemeen arminiaans getint, maar ook hier heb je theologen die naar een tussenweg zoeken.

Dat klinkt nogal gemakkelijk: een 'tussenweg', maar zo eenvoudig is dat niet. De Schrift spreekt van echte *verkiezing*, die meer is dan alleen voorkennis (zie het onderscheid in Rm8:29). Maar als er een echte verkiezing van de gelovigen is, van vóór de grondlegging van de wereld, hoe kunnen we dan de gedachte vermijden dat de overigen blijkbaar van eeuwigheid verworpen zijn? De Schrift houdt de mens echte keuzes voor; vergelijk Jozua: 'Kiest u heden wie gij dienen zult' (Jz24:15). Maar als iemands behoudenis afhangt van zijn eigen keuze, hoe kan er dan nog ruimte voor een echt *besluit* van God zijn, dat God van eeuwigheid al over de mens genomen heeft? Hoe kunnen we én de soereiniteit van God én de verantwoordelijkheid van de mens handhaven, terwijl die twee elkaar lijken uit te sluiten?

Het is hier als met de vorige twee problemen. Het is een bijbelse waarheid dat God één is, maar ook dat God drie 'personen' is. Het is een bijbelse waarheid dat Christus één persoon is, maar ook dat Hij twee naturen heeft. En het is een bijbelse waarheid dat God soeverein is, ook in de redding van de mens, maar ook dat die redding mede afhangt van de eigen keuze van de mens. In alle drie gevallen lijken we met onoplosbare tegenstrijdigheden te maken te hebben. In alle drie gevallen lopen we gevaar het probleem op te lossen door over te hellen naar de ene kant, en de andere kant weg te moffelen. Dat moeten we niet doen; we moeten beide zijden handhaven, hoe tegenstrijdig ze ook lijken. Hier valt niets te doorgronden; hier buigen we ons slechts voor deze goddelijke mysteries, die al onze logische analyse te boven gaan. Ze gaan niet tegen ons verstand in – ze gaan boven ons verstand uit.

